dilim-dilim,
zolaq-zolaq.
Dənizlə üz-üzə durmuşdun
köksünü qucaqlayaraq...
"Dənizin sahili var" deyirdin
bilə-bilə.
Sahilsiz xəyalınsa
uçurdu bu sahildən o sahilə...
Önündə,
dalğasız, ləpəsiz dəniz
ayna bir göl kimi.
Sən də dalğalı,
təlatümlü bir sel kimi
qovuşmaq istəyirdin
sanki bir ümmanla.
Axı dünən dilindəki tufanla
bu gün qəlbinə hopmuş
fırtınanın fərqi
ümmanla sel qədərdir.
Kamala dolan insana
Coşqun dağ seli olmaq
hədərdir...
Dəniz olmaq lazımdır!
fırtınası,
təlatümü,
dərinlikdə olan dəniz.
Mən
bu halını daha çox sevirəm, gülüm,
bəlkə də yanılıram
nə bilim,
nə bilim...

QAÇQINLAR

Onlar üç nəfər idi,
Vətən uğrunda vuruşan
ordunun üç nəfəri.
Nə qədər ki,
Qurtarmamışdı güllələri,
Bir cərgədə,
bir cəbhədə vuruşdular,
Yüzlərin, minlərin
sırasında.
Nə təslim oldular,
Nə də "aman" diləyən oldu
onların arasında.
Vuruşdular
son güllələ kimi...
Sonra gəldilər
ölüm ayağına
iftixarla, inamla.
Qala divarı önündə
dayanıb nizamla,
Ölümü gözlədilər.
"Yaşasaq vuruşacağıq".
"Ölsək yaşayacağıq".
Dedilər...
Nə hökm oxundu,
nə qərar yazıldı.
Güllələr açıldı
qırıq-qırıq...
Ancaq ölənlərin sayı
məhkumlardan az oldu.
Axtardılar,
üç nəfər tapılmaz oldu.
– Yəqin ölümdən qorxublar.
– Bəlkə qəhrəmanlıq sayıblar

düşmən əlindən qaçmağı...
Hərə bir söz dedi,
unutdular tamam
sonra bu üç qaçqını,
üç "qoçağı".
Beləcə yoxa çıxdı
ölümə gedənlərin
üç nəfəri.
Qaçdılar...
Dostlarının,
qardaşlarının,
cəbhədaşlarının
ölümünü görmədilər.
Qaçdılar,
ölümə gedənlərin
dözümünü görmədilər.
Vətənçin yaşamağı,
Vətənçin ölməkdən
üstün bildilər yəqin.
Kimsə bilmirdi
sonu necə olacaq
ixtiyarını taleyin əlinə
verənlərin.
Qaçdılar,
o zaman ki arxada qaldı
zolaqlı sərhəd ağacı,
bir də Vətən,
elə bil dərk etdilər birdən,
necə də yalqız,
necə də kimsəsiz qaldılar.
Bayaq Vətən torpağında,
düşmən qabağında,
necə də vüqarlı idilər,
indi necə də alçaldılar...

BİRİNCİ QAÇQIN

O, ağ saçlı,
ağ saqqallı idi.
Dünyanın isti-soyuğundan
hali idi.
Elə birinci gün
peşman oldu qaçmağına.
İmkanı olsaydı əgər
özü özünü salardı
silah qabağına.
Artıq məhv etmişdi
bir ömrün bahasına qazandığı
adını, sanını.
Qaçmışdı,
demək itirmişdi
özünün özünə inamını.
Nə bir hünər göstərdi ki,
Vətəndə ana bilələr.
Nə də qəhrəman kimi
səngərdən çıxdı ki,
qayıdacağına inana bilələr.
"Qaçmalısan" dedilər,
qaçdı o da.
İnsan necə də miskinləşir
kimliyini unudanda...
İndi o hər şeydən hali idi,
yaşamaqçın
ölüm meydanında qalmalı idi.
Dağ uçar, yeri qalar,
igid ölər, qalar adı.
O nə öldü,
nə də qaldı.
Bir gün də getdi bu dünyadan.
Qəribədir həyat...
Qəbri üstündə dedilər:
– Rahat yat.

Fəqət,
rahat yata bilmədi hətmən,
içini yeyən peşmançılığın,
bir də bu ucuz,
mənasız ölümün kədərindən...

İKİNCİ QAÇQIN

Özü qaçan,
"Özü yıxılan ağlamaz" dedi.
Sonra da yavaş-yavaş
hər dona,
hər cildə girdi.
Ölümə gedənləri ananda
əllərini yellədi aram-aram.
Görəsən mən də ölsəydim
nə olardı?
Yaxşı ki, qaçdım.
Yaxşı ki, sağam.
Bəzən də nitq elədi
əlinə tribuna düşəndə.
Səsində, boğazında
süni qəhər:
– Biz yaşamalıyıq,
Vətən üçün,
döyüş üçün.
Bir qaşıq qanımızdan
qorxsaq əgər,
bizi bağışlamaz şəhidlər.
Elə bu an
fırlandı başına tribuna.
"Eh, hardan düşdü
bu şəhidlər sözü yadıma..."
Alnında soyuq tər
endi tribunadan birtəhər.
Elə ki, gəldi özünə,

düşündü,
"yaşamalıyıq" deyəndə
görəsən gülən olmadı mənə?
Axı, hamı
hər dəfə təkrar olan,
sürtülmüş daş kimi
nə əldə,
nə də ağızda qalan
bu sözlərin kökünü bilir.
"Yaşamalıyıq" deyən adamın
nə zamandır
yaşaya-yaşaya
öldüyünü bilir...

ÜÇÜNCÜ QAÇQIN

Üçüncü nə təsadüfən öldü,
Nə də vəzifə düşkünü oldu.
Od idi Vətən torpağında,
düşmən qabağında.
Qaçırtdılar,
torpaqdan ayırdılar,
ocaqdan ayırdılar.
Köz oldu,
kül altında qaldı...
eləcə də qalacaq
yenidən od olub,
ocaq olub
yanana kimi.
Qalacaq,
güllə qabağına gedən
yüzlərin, minlərin
qanını alana kimi.
Qalacaq,
əllərdə məşəl olana kimi...

Onlar üç nəfər idi,
ölümdən qaçdılar.
Onlar üç nəfər idi,
biri öldü,
biri yoxdur daha,
ancaq biri var.

ELƏ OĞUL İSTƏYİR VƏTƏN

Gecədən xeyli keçmiş
Hələ qurtarmamış mübahisəmiz.
Filosof dostumla biz
Neçə bağlı papiros çəkmişik
Bir samovarı boşaltmışıq.
Qanun və hisslərlə dolu
Mübahisəni
Gecə yarısınadək uzatmışıq.
Fəqət Çin hasarı kimi
Nə axırı görünür, nə nəticəsi,
Nə qədər uzun olsa da
Payız gecəsi, –
Məğlub ordunun əsgəri tək
Ulduzlu paqonları çıxarıb
Bir-bir
Atır yeni doğan səhərin ayağına,
Gecə əriyir.
Ay bir qılınc kimi girir qınına...
Dostum tarlaşmış eynəyini
Hovxurur,
Silir,
Yenidən taxır...
Sonra eynəyin üstündən mənə baxır:
– Bəli, – deyir –
Şair olsan da
Yəqin bilirsən
"İks"i kökdən çıxarmağı!

Cəmiyyət də beledir.
Öz qanunu var..
O qanunla getməsən
Nə xalq azad olar,
Nə də "iks" kökdən çıxar...
Qulaq asıram
Filosof hey qanundan danışır.
Daha səbr kasası daşır.
Düzü əhvalım da qarışır.
Bir söz demək istəyirəm
Bu formullar mücəssəməsinə,
Ancaq dilimin ucundan qaytarıram yenə.
Lənət sənə, kor şeytan...
– Qardaş, saxla bu mühazirəni!
Vaxt gələr oxuyarsan tələbələrinə.
İndi qulaq as mənə:
Faruq ehkamlar ölkəsindən qovulanda,
Feysəlin sinəsi qurğuşunla ovulanda,
Xalq taxtından salanda istibdadı,
De görüm formullar pozuldumu?!
Ya pozulmadı!
İyirminci əsr, altmış yaşlı –
Ağ saçlı bir qoca:
25 dəfə səfərə çıxdı
Afrika boyunca.
Neçə xalq qurtardı qara gündən,
Neçə dövlət istiqlal aldı.
Görən "iks" kök üstünə çıxdımı!
Ya yenə də kök altında qaldı?
Neçə ildir Əlcəzairdə
Doyənəkli fransızlar
Haqqını istəyənlərin fəryadını
Təpiyi ilə boğur.
Görəsən bu
Cəmiyyət qanunlarının
Hansına uyğundur?!
İran müstəşarxanədir

"Məsləhətləş, sonra danış..."
İşə bax,
Firdovsinin nəsli
Gəlmələrin fikrinə möhtac imiş.
İndi elə bir zamandır ki,
Sədlər dayana bilmir
Ümmanların dalğasına.
Ağalar özləri səs verir
Müstəmləkə dünyasının dağılmasına.
Azad olur
Ağlar, qaralar.
Fəqət bizim Azərbaycanda
Orta əsrin bidətləri var.
Düşünürsən,
Fikirlər qızarmış dəmir tək
Beynini yandırır,
Əlini yandırır,
Dilinə alırsan
Nəfəsin od tutur,
Dilini yandırır...
İyirminci əsr ayaq tutduğu gündən
Üç dəfə şahla üz-üzə duran,
Üç dəfə hökumət quran,
Öldürən, ölən,
Döyüşdə üzü dönməyən,
Azadlıq üçün torpağa düşən,
Fəqət ayaqlarda sürünməyən
Bir xalqın
Haqqını qəsb etmiş ağalar.
Nə ana dilində məktəbi var.
Nə də əlifbası.
Budur Tehranın qisası...
"Milləti-qəyyur..." deyə
Kürəyinə əl vurub
Dilini kəsirlər bir millətin.
Görək kim qanıyla bahasını verəcək
Bu cinayətin!

Şərq xitabət kürsüsünə qalxdığı,
Qaralar ağların hakimiyyətini yıxdığı
Bir zamanda
Ana dili qadağan olmuş Azərbaycanda.
Bir həddinə baxın zülmün...
Səfəvilərin qanun yazdığı dilə
Kilid vurmuş cəlladın birisi.
Baxırsan,
Nə dili söz tutur,
Nə də
Beş qara pula dəyər
Dərisi...
İndi dilimiz "məhəlli"
Nəğməmiz "məhəlli",
Özümüz "məhəlli" olmuşuq.
Nizamisi dünyaya sığmayan
Bir xalq,
Bir məhəlləyə dolmuşuq!
Bir həddinə baxın zülmün!
Gör nə günə qaldı
Bütün İrana məşrutə verən
Sərdarın nəvəsi!
Bax, budur
İyirminci əsrin
Ən böyük faciəsi!!!
Filosof dostum,
De görüm
Cəmiyyətin hansı qanunu
Bizə rəva gördü bunu!
Yox, dostum,
Yox!
Bu qayda,
Bu qanun,
Rəvayətdir.
Haqsızlığa qarşı
Qılıncların tiyəsi,
Bir də "topların səsi

Həqiqətdir...”
Filosof dostum!
İndi elə oğul istəyir vətən
Düşmənlərin başına
Alov töksün dilindən.
Qalxıb Savalan dağına
Bir millətin dərdini
Bütün Şərqə bağırsın.
Qoy qoca Şərq eşitsin
Dili bağlı,
qolu bağlı,
Sinəsi çarpaz dağlıların
səsini...
Qoy bilsin
Azərin taleyilə oynayan ağalar;
Kül sovuşmamış!
Köz sönməmiş!
Odla oynayanın
Ya əli,
Ya də saqqalı yanar...
İndi elə oğul istəyir vətən
O, Səttarxan ürəkli,
Xiyabani nəfəsli,
Möcüz niyyətli olsun.
Qılıncının odundan,
Sözünün qüdrətindən,
Şerinin siqlətindən
Düşmən el-el qovulsun!
Ey filosof dostum!
İndi elə oğul istəyir Vətən
Füzulinin “nəzmi-nazik”
Yazdığı dildə
Yadlara meydan oxuya bilsin.
Xətai qılıncıyla
Neçə top zəncirini qıra bilsin.
On nəfərlə
Min nəfərə qarşı

Dura bilsin.
Axı, böyük olur
“Kiçiklər”in dərdi.
Gücü düşən,
Sözü ötən,
Bir yara vurur.
Dinməsən ağzın tıxanır,
Vurmasan qolun burulur.
Dənizlər kralı
Zəncilər “sahibi”.
Bir zaman
Süngü gücünə
Şərqə soxuldu.
“Həddi-buluğa çatmamış” deyə,
Neçə ölkənin
“Hamisi” oldu.
Kral neçəncinin
Xəzinədar Lordu
Neçə xalqın istiqlalını
Büküb qoydu polad seyfə,
Bank kağızı tək.
Səsi çıxana
“Dinmə” dedi –
“İstiqlalın xətərdədir...”
“Dinsən xortdan yeyəcək...”
Filosof qardaş,
Bizdə belə məsəl var.
“Qonşuya ümid olan
Şamsız qalar...”
Kim öz dərdinə qalmasa,
Kim haqqını almasa,
Qapını döyüb gətirməzlər
– Buyur hürriyyət payını!
Ümmanda naqqallar udan balıqların
Kim eşidir harayını?!
İndi zamandır.
Elə oğul istəyir vətən

Dişilə zənciri qıra bilsin,
Süngü qabağında
Sinəsilə dura bilsin.
Ağır tankları əritsin nəfəsi.
Top güllələsindən uzaq getsin
Haqq deyən səsi...
Bir oli İsfahanda olsun,
Biri Mahabadda.
Neçə görkəmdə,
Neçə adda
Milləti toplaya bilsin
Bir bayraq altına.
Qoy İran yenidən qalxsın
İnqilab atına.
Bir yumruq kimi birləşsin
Sözün,
Qılıncın,
Şerin qüdrəti.
Azadlıq təşnəsi millət
Apara bilsin ardınca.
Həsrətdə saralınca
Səngərdə ölməyə kim razı olmaz?
Kim?!
Filosof dostum!
Cəmiyyət qanununun
Pozulsa da bir bəndi,
İnan,
Dünya məhvərindən qopmaz.
Nə də
"İks"ə bir xələl gələr.
Əvəzində xalq hakimiyyəti düzələr.
Bilirəm o zaman
Sən də bir yol tapıb
"İks"i çıxararsan radikaldan.
Axı xalq hakimiyyəti,
İnsan səadəti,
Daha müqəddəsdir.

Qanunu kəmənd eyləmək
Əbəsdir.
Filosof olsan da
Bilirsən bunu;
Cəmiyyətin ən böyük qanunu
Azadlıqdır...
Qalan qanunların
Hamısı artıqdır.
Filosof dostum,
Razısan deyəsən!
Düşünəndə bir az,
Axı başqa yolu yoxdur
Bəşəriyyətin!
Nə qədər gücsüz olsa da
Səsini boğub,
Radikalını almaq olmaz
Bir millətin!

1960

MƏN SƏADƏT AXTARIRAM

"Səadət yanmaqdadır..."
B. Vahabzadə

Oxudum şerini, qardaş!
Oxudum,
uzun yollar keçən,
qızmar günəş altında
səhradakı sərabı
bulaq suyu kimi içən
bir yolçu tək,
şerini oxudum.
Elə bil bahar buluduydum,
boşalmışam yenidən doldum,
hələ üstü qaysaqlanmamış

yarama toxundun elə bil.
Düşündüm,
səadəti axtarmısan neçə il
Axırda tapmısan.
Mənsə axtarmışam ömrüm boyu,
axtarıram,
axtaracağam yenə...
Şair,
bircə qeydim var şerinə,
"Səadət yanmaqdadır..." dedin.
Sanki boş qaldı
sondakı üç nöqtənin yeri.
Necə ki,
səadət axtaranların
bir zaman
top ağzında
göyə sovruldu külləri,
boş qaldı yerləri...
"Səadət yanmaqdadır..." deyirkən
elə bil dairəyə almısan
səadət ifadəsini.
İndi şerə köçürmək istəyirəm mən də
səadət axtaran qəlbimin səsini.
"Səadət yanmaqdadır..."
Bəlkə də bu düz olar
əgər,
səni yanmağa qoyalar.
Yanasan...
Məşəl kimi,
Çıraq kimi!
Yanasan,
alovları sütün-sütun,
buluda söykənən ocaq kimi!
Şölən düşə zülmətin sinəsində
zolaq-zolaq uzanan
yolların üstünə
səhər-axşam.

Sonra ağızdolusu deyəsən:
Xalq üçün yanıram!
Fəqət yanmağa da qoymurlar.
Deyirlər:
alovsuz, tüstüsüz yan!
Yan! Lap xalq üçün,
Nə sözümüz var...
Ancaq şölə çəkmə,
yan xısın-xısın,
yan için-için.
Xalq üçün...
Qardaş, nə edəsən belə "səadəti?!"
Onun xoşbəxtliyindən daha çoxdur
kədəri, möhnəti...
Səadət vətəndədir, məncə,
Torpağı, göyü,
suyu, sərvəti azad vətəndə.
Oğlu, qızı,
dili, sənəti azad vətəndə.
Ayağın altında doğma torpaq,
başın üstündə doğma asiman,
qəlbindən keçəni
azad danışasan.
Danışasan
ağızdolusu, ürəyincə.
Güləsən də,
ağlayasan da –
Fəqət öz diləyincə...
Daha deməyələr:
– Bu, sevinc gətirir sənə,
bu kədər...
Buna gül,
buna ağla!
Yox!
öz evinin özün olasan ağası.
Başın üstdə oturub
xeyrini, zərərini

daha öyrətməyə sənə başqası...
Məncə, belə olar səadət
Özü də niskilsiz, tamam.
Qardaş, sən səadəti tapmısan,
Mən onu hələ də axtarıram...

1963

QIZIL BALIQ

Payız günəşi tökülmüş hovuza,
ayna üstünə dağılan
civə muncuqları kimi.
Nə sular fırtınalıdır,
nə təbiət əsəbi.
Sakit payız havasında
xumarlanır hər yan.
Suda günəşin zərrələrilə oynayan
qırmızı balıqlar da
təqlid edirlər təbiəti.
Sanki bu beş addımlıq hovuzda
tapmışlar səadəti.
Hərdən sarı yarpaqlar
titrəyə-titrəyə düşür
suyun aynasına.
Su da, balıqlar da diksinir bu hala.
Elə bil yarpağın düşməsindən
Hovuzda fırtına qopacaqmış az qala.
Balıqlar suyun dibinə enir,
kirəc "dağın" ovuqlarında gizlənirlər
bir zaman...
Sonra da qumun üstündə sürünürlər
qorxa-qorxa, hərəsən...
Kim isə bir balıq salır hovuza,
iri qızıl balıq.
Fırtına qopur elə bil,

su dalğalanır
hovuz daşır,
hər şey, hər şey bir-birinə qarışır.
Bir göz qırpımında
yıxılır kirəc "dağ" da,
suya qarışır
hovuzun dibindəki qum da,
lillənmiş torpaq da.
Balıq da şahə qalxmış at kimi
quyruğu üstə qalxıb
atır özünü qıraға.
Sonra torpaq üstündə
başlayır sürünməyə,
sürünüb çapalamağa.
Onu suya atırlar yenə,
bəlkə sakit oldu deyə.
Balıq hovuza baş vurur,
burnu quma toxunur.
Qalxır,
suyun aynası qırılır.
Birdən şahmar kimi qıvrılır
yenə atılır qıraға.
Sinəsini dayayıb yaş torpağa,
sürünür arxasına baxmadan,
Sürünür harasa...
Elə bil hiss edir balıq,
onu hovuza atacaqlar
burada qalsa...
Tutmaq istəyirlər,
sürünür.
Qaldırmaq istəyirlər,
çapalayır.
Qanadını, quyruğunu döyərək yerə
sanki torpağı qucaqlayır.
O, üzü üstə düşmüş
bir uşağa bənzəyir
bu görkəmilə.

Hönkür-hönkür ağlayır...
Qaldırmaq istəyirlər,
getmir...
Kiçik, sürüşkən əllərilə
torpağı qucaqlayır...
Baxıram, heyrət aparır məni...
Deyirəm:
– Ey insan, vurma əllərini!
Toxunma!
Onu dalğası adam boyu qalxan
dənizə aparmayacaqsan əgər!
Əl vurma nahaq!
Sənin beşaddımlıq hovuzunda
o qalmayacaq.
Toxunma ona!
Boş yerə düşmə bu həvəsə.
Azad yaşamaq istəyini
salma qəfəsə.
Qoy qumların üstündə qalsın,
sinəsində
fırtınalı ümmanın həsrəti.
Qoy sürünə-sürünə,
hönkürə-hönkürə ölsün.
Onu hovuza qaytarıb,
əlindən alma
bu sonuncu səadəti...
Əl vurma!
Əl vurma,
O balığa, ey insan!
Əl vurma,
əgər onu
azadlığa çıxartmayacaqsan!

1962

FİL

Birinci cərgədə oturmuşuq sirkdə
oğlumla qoşa.
Hər oyun,
hər tamaşa
elə bil nadir nemətidir cahanın.
O gah əl çalıb,
gah da diqqətlə baxmaqla
bildirir sevincin, həyəcanın.
Bəzən
səhnədə baş əyib
gedənlərin dalınca
elə ürəkdən gülür ki,
lap gözləri yaşarınca.
Quş uçur;
pərvazlanır o da.
At qaçır,
həvəslənir.
Nə bir söz soruşur,
nə dillənir.
Baxır diqqətlə
hər şeyə,
hər şeyə
həvəslənir...
Bir qadın gəlir səhnəyə,
arxasınca yekə bir fil.
Dərisi şoran bir torpaq kimi
Cadar-cadar
Əl çalır oğlum,
Əl çalır tamaşaçılar...
Qadın qürurlu,
qadın fəth etmiş
fərmandehi andırır.
Yapışıb xortumundan
Fili səhnə boyu dolandırır,
Sonra

Fil başını sallayıb durur.
Durur əmrə müntəzir.
İndi qadın tək gəzir, –
Oynadaraq şallağını,
Birdən
Filin xortumu üstə
qoyub ayağını
əmr edir ona;
– Ey, tənbəl,
qaldır məni boynuna!
Fil xortumunu uzadıb
bir odun parçası tək
qoyur onu
qulaqlarının arxasına.
Qadın əlini yellədir havada.
Hamı əl çalır
Onun bu ədasına...
"Yamanca yoruldum.
İsti oldu mənə".
Fil yarım ton xortumunda
bir quş qanadını qaldırıb
yel vurur sahibəsinə.
Tamaşaçılar gülür...
Ağacla üç dəfə vurur
Filin başına,
demək
düşmək istəyir qadın.
Palıd gövdəsi tək ayaqlar
bükülür,
Sonra xortumunu sərir
xalının üstünə
pillə-pillə
çin-çin.
Qadın saraydan enən kimi
enir bu pillələrlə,
Bir parça qənd atır torpağa
Filin bu xidmətləriyçin.

Ləngər vuraraq fil
qalxır yerindən...
Əl açıb gülən oğluma
demək istəyirəm mən:
– Oğlum, bu fil deyil!
Bir adı,
bir də görkəmi var
Əsl fil
Afrikada meşələrdə yaşayar!
Ağacları kökündən çıxaran
xortum
ayaqlar altına sərildimi,
şirləri quru yarpaq kimi əzən
dizlər
bir parça qənd üçün əyildimi,
daha o fil deyil, oğlum!
Haram olsun ona
o gövdə,
o xortum!
Ancaq ölməməkçün
əl açan dilənçiyə oxşayır.
Özü də bilmir
nə üçün yaşayır.
Bir parça qənd üçün
nəslini də,
adını da
təhqir etmiş.
İtirmiş mənliyini də,
həyatını da,
Azadlığı da əlindən getmiş.
Üzündə nə qəzəb var,
nə gülüş.
Bir mədəsi var;
bir tikə qənd atır ona
hər gün.
Bir xortumu var
Yer süpürməkçün.

Bir də cadarlanmış dərisi;
O da öyrənmiş kötəyə.
Yox, oğlum!
Yaxşı bil,
o fil deyil!
O fil deyil!

1962

QANUN

Oğlum!
Məhbəsdən yazıram
bu məktubu sənə.
Görüşəcəyimizə
ümidim azalmasa da
yenə
yazıram...
Atalar demiş:
"Vəsiyyət yüngüllükdür..."
Bu həyat
çiyinlərimdə elə ağır yükdür ki,
fırtınaya düşmüş
Gəminin bosmanı kimi;
ya onu sahilə çıxaracağam,
ya da
büküb çiyinlərimi
batacağam,
keşməkeşli həyatın
dalğaları içində
məndən əvvəl batmış
yüzləri kimi.
Qoy bu sözlərim
qalsın qulaqlarında
həyatı,
insanları,
bir də azadlığı sevən

bir adamın sözləri kimi...
Oğlum!
Yadımdan çıxarsam da
zindanda keçirdiyim
günlərin sayını,
fəqət unutmamışam
sən anadan olduğun günü,
bir də
sənə alacağım hədiyyələri –
ata payını...
Divara onuncu xətti çəkdim
bu axşam.
Bu, on hədiyyə deməkdir,
Almamışam.
Kim bilir hələ
neçəsini də borclu qalacağam!
Fəqət heç darıxmıram, oğlum!
Azad olduğum gün
hamısını,
hamısını
alacağam...
Oğlum!
Bir həqiqət olsa da
görməyən inanmaz buna,
On il
bir şəhərdə yaşayıb
həsrət qala
ata oğluna.
Düz on ildir
bir dəfə də görməmişəm üzünü.
Evimizə gedən daşlı yoldan
yəqin çoxdan silmişdir zaman
ayaqlarımın izini.
İndi
Sən yeni ləpirlər salırsan
həmin yola.
(mən rəisə demərəm

bu dərdi
Yüz il də qala...)
Fəqət sənə deyirəm, oğlum,
bu hal
məni kədərləndirir yaman.
Axı nə qədər dözümlü olsam da
mən də insanam!..
Düşünürəm;
saçların –
otağıma
hamıdan tez-tez gələn
axşamın qara tellərinə
oxşayır yəqin.
Gözlərin –
barmaqlıqdan
bir parçası görünən
asiman rəngindədir
sənin...
Səsində –
bir dağ şəlaləsinin
ahəngi var.
Baxışına məhəllə qızları
yəqin ki, mahnı qoşmuşlar.
Boyun-buxunun...
Yox, *yazmaram dalısını*...
Oğlum,
qoy bu ayrılığın acısını
tək mən çəkim.
Sən cavansan
ürəyinə düşməsin ləkə.
Yəqin,
heç indiyə qədər
bilmirsən bəlkə
ata oğlunu dizi üstə alıb
qıvrım saçlarını
necə qarışdırar,
onu necə oxşayar,

necə danışdırar...
Necə nəql edər
Məlikməməmmədin
buynuzlu divləri yıxmasını.
Zümrüd quşunun
qanadları üstündə
qaranlıq dünyadan
işıqlı dünyaya çıxmasını...
Sən bilmirsən bəlkə;
uşaq necə dayayar başını
atanın dəmirçi körüyünə bənzəyən
sinəsinə,
qulaq asar
insan təxəyyülünün yaratdığı
o həqiqətdən şirin
əfsanəsinə...
Sən bunları bilmirsən yəqin.
Fəqət heç darıxmıram, oğlum,
azad olduğum gün
danışaram sənin*çin*...
Lakin
məni darıxdıran budur;
axı sən bilmirsən
atan nə üçün həbs olunmuşdur!
Anandan soruşsan
o da deyə bilməyəcək
doğru, düzgün...
"...Nə bilim, ay bala,
toyumuzdan keçmişdi 15 gün,
nə gəlinlik paltarımı çıxarmışdım,
nə də əllərimin hənası solmuşdu.
Hələ ona deyilməmiş neçə sözüm,
ürəyimdə nə qədər arzum qalmışdı...
Bir axşam
əlisilahlı iki polis
gəlib apardı atanı.
O gedəndir...

Nə sorağı var
nə də nişanı..."
Bundan başqa
nə bilir ki,
nə desin anan.
Bəli,
məni həbs etdilər...
həbs etdilər
qanun adından...
On ildir
üç addımlıq otaqdayam
qəfəsə salınmış şir kimi...
nə tələbimi eşidən var,
nə xahişimi!
Dinirəm,
Rəis deyir:
– Qanun belədir!
On ildir
Əlisilahlı polislər
qapıda keşik çəkir,
məni güdür.
"Qanun belədir..."
Nə hava görmüşəm,
nə işıq
düz on il!
Nə etmək,
"Qanundur!"
Pəncərəmdəki barmaqlıq,
divar üstündəki məftil
"qanundur!"
"Qanundur"
qapımdan asılan qıfıl da,
qolumdakı dəstbənd də!
"Qanundur!"
üzümdəki siqar dağı da,
Kürəyimdəki şallaq yarası da,
Rəisin üzümə gülüb

göstərdiyi "nəzakət" də!
Bunlar hamısı "qanundur", oğlum!
İlk tutulduğum gün
başqaydı qanuna münasibətim.
Gəlir yadıma
Rəislə söhbətim...
Dedi:
– Həbs olunursunuz
qanun adından!
Dedim:
– Günahsızam.
Dedi: – Bilirəm.
Dedim:
– Ailəm var.
Dedi:
– Nə fövqəladə işdir bu?
Adam ya ailəli,
ya da ailəsiz olar!
Dedim:
– Mən insanam!
Cənabi rəis!
İnsan!
Rəisin sarı yanaqları
qızardı bir az.
Dinmədi...
Sonra
Göy gözlərilə
Mənə baxıb xeyli,
dedi:
– Get, həbsxanada qanarsan!
Günahsız ailəli insan!...
Oğlum!
Qanun – bir mum parçası.
Qolun qüvvətlidirsə əgər
sıx əriyib su olana qədər!
İstəsən zəncir düzəlt
vur gücsüzün qoluna.

Ya da gül dəstəsi edib
səp dostunun yoluna.
Əy sual işarəsi olsun!
Düzəlt – nida!
Odur ki, oğlum
bu dünyada
bir qanun var;
insan azadlığıdır o da:
Polisli, yaraqlı qanunların
yoxdur həqiqəti!
Ayaqlarda kəmənd,
qollarda zəncir,
Kürəkdə şallaqdır
onların
ən böyük "səadəti"...
Oğlum
Bu məktubu oxusan
biləcəksən yəqin
Nə üçün həbs olunmuş
atan sənin!

1962

TORPAQ

Bilmirəm
hansı müdrik insan
bu adı vermiş sənə:
"Torpaq!"
Sənə "Ana",
"Vətən" dedik,
ancaq
etiraf etməliyik, düzü,
öz əzəmətini itirmədi
yenə "Torpaq" sözü.
Sevdik səni
anamız qədər.
İnsanlar sənin yolunda
dəstə-dəstə,

nəsil-nəsil
ölümə getdilər.
Sinənə göz yaşı axdı
gilə-gilə,
qan töküldü
zolaq-zolaq.
Necə də laqeyd qarşıladın,
torpaq,
İsti göz yaşın da,
qaynar insan qanını da,
bəlkə bununçün
"Torpağın üzü soyuq olur"
dedilər,
qəbul etdin
insanların bu böhtanını da.

I

Atam dolandı başına
ayağı yalın,
başı açıq,
Dedi: "Bəlkə sən,
sudan, günəşdən
korluq çəkməyəsən..."
Özünü oda-suya vurdu qoca,
Əlləri şaxtadan yana-yana
Neçə çayın suyunu axıtdı
qurumuş dodaqlarına.
Komamıza gün düşmədi,
"Birtəhər dolanarıq" dedi.
Kəndidən un qurtardı*
uşaqlar tərə qaynadıb yedi.
Ancaq
sağa, sola çevirdi səni
hər gün;
"Torpaq günəşsiz qalmasın..."

*Kəndi – un saxlanan yer.

Son ovuc buğdanı da
səpdi sinənə –
"Torpaq sonsuz olmasın..."
Daşdan çıxartdı çörəyi
yazıq atam.
Axşamlar canının ağrısından
uşaq kimi ağladı.
Fəqət,
yenə ümidini sənə bağladı:
"Torpaq həyatımızdır" dedi.
Nə ata bildi,
Nə uda bildi...
Bir gün də
sinəsinə söykəyib
zamanın qırmancından
şırım-şırım olmuş
sinəsini,
alanda son nəfəsini,
yenə səni qucaqladı
hamıdan qabaq.
Öldü..
Ovcunda bir çəngə torpaq!..
Sən hiss etmədin bu dərdi!
Yox!
Hiss etmədin yəqin!
Axı, mənim tək
nə hönkür-hönkür ağladın,
nə də anam kimi
için-için!..
Hiss etmədin
bu dərdi yəqin.
Bilmədin bəlkə
qollarının qüvvəsini,
alnının tərini
arx suyu kimi içdiyin,
hissini,
həyəcanını,

bir də həyat eşqini
oraqsız, dəryasız biçdiyin
bir dəri,
bir də sümük yığını olan
bu insan,
bir gün yolda qalacaq.
Bəlkə də bilmirdin bunu?!
Fəqət nə oldu,
Sənə qucaq-qucaq
günəş verən adamın
Axırda uddun qəlbinin odunu!
Ancaq biz yenə
nə "qatil" dedik,
nə də düşmən olduq sənə.
Atamın ölümündən sonra
qardaşım çəkdi nazını,
babamdan sonra
atam çəkən kimi.
"Torpaq həyatımızdır" dedik,
sevdik səni
ana kimi,
vətən kimi.
Çəkdik nazını
atam çəkən kimi...

II

Ancaq,
sən ana olmadın bizə.
(babalar demiş:)
"Ey üzü soyuq torpaq"!
Anam dözdü
günlərin ağına, qarasına.
Sığındı atamın
günəşsiz, çörəksiz komasına.
Dözdü:
əllərinin cadarına,
dizlərinin yamağına.

Bir dəfə də "acam" deyə
yıxılmadı ağanın ayağına.
Fəqət sən!
Suyu olmayana
bir sünbül vermədin.
Öküzü olmayanın
üzünə gülmədin.
Yoxsulluq nə olduğunu
bilmədin!
"Ver, verim!" dedin
Bazar baqqalı tək.
Daha demədin
kəndisi boş qalanlar
acından öləcək!
Bilmədin
gətirən kimdir,
aparan kim.
Nəşədən qəhqəhə çəkən,
acından fəryad qoparan kim.
Gündə bir ada yazıldı
sahiblik kağızın,
dinmədin...
Məhsulun hər il
bir anbara doldu,
dinmədin...
üstünə neçə ad,
neçə qayda qoyuldu,
dinmədin...
sənin yolunda
neçə arzu külə döndü,
dinmədin...
"Anamın cehizidir bu torpaq!"
deyən ağa öyündü,
dinmədin...
Bəlkə sən dözümlüsən, torpaq!
Axı nə qədər dözəcəksən
bu təhqirə,
bu tapdağa?

Niyə fil gövdənlə
qalxıb ayağa
demirsən:
– Ey anasının cehizini,
babasının mirasını
axtaran cənab!
Daha bəsdir şəcərəbazlığınız!
Bu gündən
qurtardı bu irsi haqq-hesab!
Bir də sən kimsən,
sahib olasan mənə?!
Ömründə əlin toxunmayıb
əlimə,
nə şaxta çəkmisən mənimlə
nə isti bilmisən!
Nə sevincimi duymusan,
nə kədərimi bölmüsən!
Bilin!
Nə sahibim var mənim,
nə ağam!
Mən
məni əkib-becərənlə
bu həyata ortağam!!!

III

Ey ana torpaq!
Mən istəyirəm
sən haray çəkəsən, haray!
Bütün insanlar eşidə
etiraz səsini.
Özün öz əllərinlə parçalayasan
"Mən torpağın sahibiyəm!" adlı
bəşərin nəsildən-nəslə gələn
faciəsini!..
Qoy, kəndliyə sədəqə kimi
Tala-tala torpaq verən
cənabların əlləri düşsün

yanına!
Qoy utansınlar
xalqın malını oğurlayıb
yenidən sahibinə satdıqlarına!
Mən bunu istəyirəm ancaq;
nə sahibin olsun, nə ağan!
Sən də mənimlə
bir cərgədə
səsini ucaldasan!
Ey ana torpaq!
Ey ana torpaq!

1962

ROMANTİKA

Dünən yenə gördüm onu
bir bağda.
Adamlardan uzaqda,
sakit bir güşəyə çəkilib
oturmuşdu tək.
Çənəsini əllərinə söykəyərək
baxırdı kəpənək qovan nəvəsinə...
Dayandım,
çəkilib bir ağacın kölgəsinə
baxdım ona...
(Düzü nə qabağa gedə bildim,
nə də geri).
Düşdü yadıma gənclik illəri;
ilk görüş,
cavabsız qalan sözlər...
Düşdü yadıma,
yumurlandı alnımda tər...
Düşdü yadıma,
bir qədər utana-utana,
o zaman
necə dedim ona:
– Sən qar altından təzə çıxmış

bənövşə kimi təmizsən.
O dinmədi...
– Sən gül yarpağına düşmüş
şəbnəm tək ləkəsizsən.
Yenə dinmədi.
– Gözlərin ulduzunu itirmiş gecələr kimi
nə qaradır.
Qamətin necə də füsunkardır,
yol üstdə tək duran çinar qədər.
Qaşların üfüqdə yenicə doğmuş
ayparadır,
min ayə dəyər...
Gülümsədi, dinmədi...
Füzulinin Leylisi,
Nizaminin Şirini,
Cavidin Xuması
tay ola bilməz sənə.
Mən Məcnunun olaram,
Fərhadın, Sənanın olaram,
təkcə bir kəlmə mənə...
Gülümsədi, dinmədi yenə...
Dedim:
– Mən Füzuli kimi
səni şerlə alqışlaya billəm.
Hafiz tək
Sənə iki şəhər bağışlaya billəm.
Nə olsun,
adımın qabağında yoxdur
"Mövlana",
ya da "Xacə" kəlməsi.
Nə olsun sinəmə kölgə salmır
medalların cərgəsi...
Maraqla baxdı sinəmə
dinmədi...
Dedim:
– *Ömrüm – hicranla vüsal,*
həqiqətlə xəyal,
arzuyla ümid arasında keçib.

Bir az həsrətli,
bir az nakam
bir az ilham,
bir qədər səadət,
bir qədər sədaqət,
sonra dəli Xəzər,
bir də Xan Araz,
hərəsi bir qədər,
hərəsi bir az
ömrün günlərini içib...
Fəqət heyfsilənmirəm yenə.
İsa kimi yox,
həqiqi dirilmək nəsib olsa mənə
ilk dəfə
həyatın tərənnümünü başlayıb,
insanı, azadlığı alqışlayıb
Şeir yazaram,
bu günün,
bir də gələcəyin naminə.
O baxıb üzümə,
gülümsədi yenə,
dinmədi...
Mən də gülümsədim onun kimi.
Sonra da toplayıb iradəmi
dedim:
– Qalan ömrümü də
gözəlliyə – sənə,
inama, etibara verər...
Ucadan güldü,
Fəqət dinmədi yenə...
Doğrusu, daha tükəndi səbrim,
Dedim:
– Niyə dinmirsən?
Razı deyilsən məgər?!
Dedi: – Qulaq asırdım bayaqdan,
yaman romantik imişsən,
yaman...

Dedi, getdi...
Qaldım baxa-baxa...
Qəribə sözdür "Romantika!"
Sonra da çağırdım arxasınca:
Bir dayan görüm
Axı haradadır bunun romantikası?
Sadəcə "sevirəm" deyəydim,
razı qalardınmı?
Nə bilim...
O geriyə baxmadı bir daha,
getdi...
Yeni doğan bir məhəbbətin
Ömrü beləcə bitdi...
İndi təzədən gördüm onu,
saçları,
dağ başına düşmüş qar,
alnında dolaylardan keçən cığırlar.
Əlləri,
gömgöy, damar-damar.
Bir guşədə oturub tək.
Fikrə gedərək,
baxır kəpənək qovan nəvəsinə.
Elə bil,
aramızdakı uçurum
indi göründü mənə.
Düşündüm,
o zaman da belə imiş yəqin.
Mənim öz dünyam varmış,
onun öz dünyası.
Ah,
necə də yaman olurmuş
hissin,
həvəsin,
məhəbbətin
romantikası...

1967

UZAQDAN MƏKTUBLAR

"Həyat haqqında düşüncələr" silsiləsindən

1

Sevgilim, bir zaman tamamlanmayan,
Nə qədər misrası qəlbimdə qalan,
Kağızın üstündə durub sıraya,
Fikrimdən keçəni qoyub araya,
Sənlə, dostlarla söhbət etməyən,
Ancaq xəyalımdan heç vaxt getməyən,
Bir şerim indi
Təzədən dil açıb qəlbimdə dindi.
Mən bu duyğuları sənə yazmasam,
İnan ki, yenə də olmaram aram...

2

Sevgilim, bilirəm çox darıxırsan,
Nə etmək, əvvəldən belədir insan.
Uzaqda, qürbətdə olsa adamı,
Nə gündüzü olar, nə də axşamı...
İndi bir aydır ki, qürbət eldəyəm,
Doğrusu, başqadır bu yerdə aləm.
Uyuşa bilmirəm, inan, bir anlıq,
Mən hicran çəkirəm, sən nigaranlıq.
Yəqin ki, oyanıb hamıdan erkən:
"Yuxuda görmüşəm, bu gün gələrsən".
Deyərək gözlərin dikilir yola,
Xəyal bir quş olub qonur min kola.
Elə bil varlığın darda qalıbdır,
Bilsən də sevgilin harda qalıbdır,
Yenə dözməyirsən.

Bir hikmətə bax,
(Sən bizim qızlarda sədaqətə bax...)
Mən də bu yerlərdə, düzü, birtəhər,
Günü axşam edib, axşamı səhər,
Həkimlə, dərmanla sirdaşam indi.
Çarəm yox, gərəkdir tablaşam indi...
Bu uzaq ölkədə çəksəm də həsrət.

Deyirlər bir quşdur ömürdə səhhət –
Uçdumu, dönməsi uzanır xeyli.
Odur ki, sevgilim, olma gileyli,
O şirin vüsalın xatirinə mən
İçirəm dərmanı gileylənmədən.
Dözürəm, insanda fil dözümü var.
Fəqət ürəyimi yeyən ağrılar
Nə hicran dərdidir, nə vüsal qəmi.
Necə təsvir edim mən bu aləmi,
Onu mənim kimi duyasan sən də.
Bir başqa dünya var indi içimdə...

3

Sevgilim, etiraf gözəldir, inan –
Başqadır təmənnam indi həyatdan.
Elə darıxıram bu tək otaqda,
Sanki əzir məni yumşaq yataq da.
Yuxuda, aşkarda, hər yanda, hər gün
Doğma kəndimizi görürəm bütün.
Görürəm çəməni, bulağı, daşı,
Əsir o yerlərçin qəlbimin başı.
Artıq şair qəlbim bu niyyətdədir –
Deyim ki, hər nə var təbiətdədir.
Sevirəm dağlara çən gələn zaman,
Sevirəm çayları,
Günəş doğarkən
Neçə rəngə çalır hər bir zərrəsi.
Həyat nəğməsidir bulağın səsi.